

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlelere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Nasrullah Hacımüftüoğlu

25 Aralık 1944 tarihinde aykara'nın Karaçam köyünde dünyaya geldi. Babasından ve çevrede tanınmış âlimlerden özel dersler okudu ve teamül hlindeki program ve nüshaları ikmal ederek 1965 yılında dinî ilimlerden icâzet aldı. Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden, 1974-1975 ğretim yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden (bugünkü Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) mezun oldu. Ardından Erzurum İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğine tayin edildi. Aynı yıl (1975'in 12. Ayında) Atatürk Üniversitesi İslami İlimler (bugünkü İlahiyat) fakültesine intisap etti. 1987 yılında doktor, 1996 yılında doğent, 2002 yılında da profesör oldu. Başta Kur'an'ın i'caz ve beleğatı olmak üzere; tefsir ilimleri, Arap Dili ve Edebiyatı, tevhid ilmi ve kelim, tefsir metinleri, Kur'an semantiği, Kur'an mealleri ve terceme teknikleri gibi dersler okuttu. İki Arapça olmak üzere dört kitabı ile başta *İlahiyat Fakültesi Dergisi* olmak üzere bilimsel dergilerde makaleleri, katıldığı ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunduğu tebliğleri, çeşitli ansiklopedilerde maddeleri yayınlandı. Sayıları yüzleri aşan panel, konferans, seminer, açık oturum, radyo ve televizyon konuşmalarında; bazen yönetici bazen de katılımcı olarak etkinliklerde bulundu. Mahalli basında çeşitli konularda çok sayıda haftalık makaleler yazdı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 37 yıl ğretim yeliği, Anabilim Dalı ve Bölüm Başkanlıkları, Dekanlık gibi görevler yaptıktan sonra Haziran 2012 tarihinden itibaren kadrosuyla Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne intikal etti. Burada bir yıl ğretim yeliği ve Temel İslam Bilimleri Bölümü Başkanlığı yaptı. Haziran 2013 tarihinde Bayburt İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'na atandı. Bu Fakülte'nin Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim dalında ğretim yesi ve Fakülte'nin dekanı olarak görev yapmaktayken 2020 yılı sonunda emekliye ayrıldı. Hayatını Erzurum'da sürdüren Hacımüftüoğlu ilmi faaliyetlerine devam etmektedir.

Görüşme Süleyman Gr tarafından, Arsin Yeşilyalı'daki
Hacı Hasan Efendi Kllyesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümdeki konuğu Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu hocamız. Hocamıza bizlere zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve sözü kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam öncelikle kendinizi kısaca tanıtabilir misiniz?

Ben 1945 yılı Aralık ayında doğdum. Fakat resmî kayıtlarda 1944 yazılıdır. Vaktiyle kayda o şekilde geçirilmiştir. Ancak merhum babamın doğan bütün çocuklar için tuttuğu kayıtlar var. O kayıtlara göre esas doğumum 1945’tir. Trabzon’un Çaykara ilçesine bağlı Yukarı Ogene (Karaçam) köyünde dünyaya geldim. Hem Yukarı Ogene hem Aşağı Ogene vardı, ben Yukarı Ogene’de doğdum. Annem Fatma Hanım, babam Mehmet Efendi’dir. İlmiye sınıfına mensup bir aileden geliyoruz. Beş yaşımızdan itibaren belki de daha öncesinden Kur’ân-ı Kerim’i okumaya başladık. Benim ilk hocam, bana besmeleyi çektiren annemdir. Merhume çok emek vererek bana Kur’ân-ı Kerim okumayı öğretti. O zaman da tek çocuk olmam hasebiyle biraz da nazlanıyorum tabii. Ama düşünüyorum da fevkalade bir pedagojik formasyon almış gibi hiç bana baskı uygulamadan, zorlamadan Kur’ân-ı Kerim’i öğretti. Ondan okudum, hatmettim, hatta tek hatim değil birkaç hatmi annemden yaptım. Yedi yaşından itibaren tabiri caizse annem artık beni babama bıraktı. O yaştan itibaren *Emsile*’den başlamak suretiyle sarf-nahiv okumaya başladık. Merhum babamın şöyle bir usulü vardı. Okuttuğu her şeyin mutlaka ezberini isterdi, ezberlettirirdi her şeyi. Sarfı ezberledik *Maksûd*’a geçtik. Oradaki bütün hâlleri ezberledik *İzzî*’ye geçtik, atlamak yok. *İzzî* dediğimiz şey baştan sona nâkıs fiillerle meşgul olan bir eser. Onu da ezberledikten sonra *Merâh’a* geçtik. Burası biraz ihmal edilir ama çok önemlidir. Kelimelerin iştikakından söz eder. Kelimelerin türetilişiyle alakalı bir felsefe sunar. Oradan geçtik Nahiv kısmına. Nahiv Cümlesi diye bir ders kitabımız var. Medreselerde bütün ulema bunu tatbik eder. Hemen burada ifade edeyim İran’da Cürcan bölgesinin Bender Türkmen denilen bir nahiyesi var. İran seyahatlerim esnasında oraya da uğradım. Belki de programımız esnasında ona da seyahatlerim de işaret edeceğim. Cürcan bölgesinin Bender Türkmen kısmı Türkmen ve Sünni Matüridî’dirler. Onların medreselerinde yaptığım etütlerde gördüm ki orada da bizim Osmanlı medreselerinde okutulan kitaplar okutuluyor. Yani bizdeki sarf-nahiv sistemi orda da var. Çocuklara sordum bu *İzhâr*’ı kim telif etti? Birgivi denilen zat kimdir? Nerelidir? diye. Bilmiyoruz dediler. Hâlbuki biliyorsunuz Birgi bizim İzmir’de bulunan bir yer. Tabii bütün bu metinler medreselerde ezberlenirdi. Keza babam da o metinleri ezberletirdi. Hatta *Adalı Şerhi* vardır, o şerhle birlikte okutmak suretiyle onları da okuduk. *Kâfiye*’yi de okuduk. Ondan sonra tabii 13-14 yaşlarıma gelince mahalledeki arkadaşlarımla işi biraz oynamaya verdik.

Rahmetli babam anneme dedi ki bu adamı evden nefy etmenin zamanı geldi. Nefy etmeyi de biliyorum sürmek demek. Daha önce duymuşum bunu. Eyvah dedim babam beni acaba nereye nefy edecek. Bugünkü çocuk değiliz ki, evden nefy edildin mi nerede yaşayacaksın. Babam beni nefy edecek yani sürecek. Yine unutmam merhume annem uzak olmasın demişti. Çaykara’ya dedi babam. Çaykara’da kim var. İki müderris var orada. Birisi merhum hocam, şu anda bu çekimi yaptığımız külliye’nin adını taşıdığı Hacı Hasan Efendi. Merhum, Çaykara vaizi, müderris fazıl ve kâmil bir zattı. Yetişmemde çok büyük payı olan tefeyyüz ettiğim hocam Hacı Hasan Efendi’ye intisap

ettim. Diğeri ise Hacı Yusuf Bilgin Efendi'ydi. Ya Hasan Efendiye ya da Yusuf Efendi'ye gidilecek. İlk defa duyduğum iki isim.

Hasan Efendi vaiz, müderris köyünde okutuyor. Yusuf Efendi Çaykara'nın müftüsü, yeni müftü olmuş. İkisi de ders okutuyor. İkisinden birine nasip olacaktı. Hacı Hasan Efendi'ymiş nasip. Ondan da *Molla Câmi*'den itibaren sonuna kadar medrese usulüyle teamül derecesindeki nüshaları altı yılda ikmal ettim. Yazın yaylaya da gitmek suretiyle dersler yapılırdı. Sultan Murat Yaylası'nı çok severdi hocam, orada olurdu. Oraya da gider bazı özel dersler okurduk. Lehülhamd 1966 yılında icâzete layık görüldük. Elhamdülillah ulûm-i diniyye icâzetimizi aldık. Ondan sonra şöyle bir karar aldım. İcâzetimizi aldık, enteresandır illa vazife yapmak gibi bir derdim de yok. Çok şükür öyle bir ihtiyaç duymuyorum. Ama biraz da geliştirmek istiyorum, yani bildiğimi öğretmek istiyorum. Öğrendiğimi öğretmek ya da öğrendiğimi geliştirmek istiyorum. O günkü Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazı yazdım. Dedim ki ben şu kadar sene okudum ve icâzet aldım. Yani enteresan, kimsenin aklına kolay kolay gelmez bunlar. Yalnız döneme dikkatinizi çekmek istiyorum, 60 ihtilali olmuş. Diyanette farklı farklı birtakım şeyler türedi. Bana bir mektupla cevap verdiler. Âdeta sen kimsin de icâzetnâmeyle bizden soruyorsun. Bu devrin diploma devri olduğunu bilmiyor musun, gelir seni asarız dercesine bir cevap verildi. Ama döneme dikkatinizi çekmek isterim, ihtilal dönemi. O sert cevabı da hiç unutmuyorum. Peki dedim, imam-hatip orta kısmı hariçten lise kısmı keza hariçten bitirmek suretiyle oradan mezun oldum. Beni yormadı tabii. Bir de fen derslerine karşı bir kabiliyetim vardı, hiç yorulmadan orta ve lisesini bitirdik. Fakat bu arada askerlik geldi. Şöyle bir karar almıştım. Önce askerliği, yüksek tahsil yani resmî fakülte çapında bir tahsili askerlik dönüşü yapacağım. Öyle de oldu.

Askerliğimi yaptıktan sonra yüksek tahsil yaptım. Aslında yüksek tahsil derken medresede bir ulûm-i aliye bir de ulûm-i âliye denilen iki dönem var. Ulûm-i âliye, aletler kısmı demek. Yani sarf-nahiv gibi gramer bilgileri, altyapı, temel bilimler. Tabiri caizse bir de 'ali (ayn harfi ile) yüce kısım var. Mantık, felsefe, akaid, şerh-i akaid, usul-i fıkıh, fıkıh, tefsir, usul-i tefsir, ilm-i hikme gibi ilimler okutulurdu. Mesela biz astronomi okuduk. Yani alet ilimleri, temel bilimler ve o temel bilimler üzerinde müesses olan yüksek ilimler okuduk. Yani aslında fakülteyi bitirdik ama resmî bir karşılığı yok. İcâzet aldık. Ben de ilâhiyat mezunuyum ama bunu da ifade etmiş olayım.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan bir gün önce icâzet alanlar ilâhiyat fakültesi mezunu kabul edildi. Yani 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulünden bir gün önce icâzet alsaydım ilâhiyat fakültesi mezunuydum. Nereden biliyoruz? Of müftülerinden. Bir zat Of müftüsü olurken Ahmet Hamdi Akseki merhumun Diyanet İşleri Başkanlığı döneminde müracaat ediyor. Benim icâzet neye tekabül ediyor diyor. Merhum Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'nin sizin icâzetiniz ilâhiyat fakültesi diplomasına tekabül ediyor cevabıyla Of müftüsü oluyor. Yani aslında okuduk ama geçerliliği olmadığı için az önce işaret ettiğim gibi böyle bir teklifi yapmış olmanın büyük bir suçlusu oldum. Ama iyi ki yazmışım ve iyi ki öyle bir cevap verildi. Derken yüksek tahsile gittik. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olduk. Tabii oraya varıncaya kadar da bir hayli aşamalarımız var. Oraya nasıl gittim onu da özet olarak şimdi bildirmiş oldum. Orayı bitirdik. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi vardı o zaman. 1971'de kurulmuş. Ben 74-75 İstanbul Yüksek İslam mezunuyum. Mezun olduğum sene üç ay gibi çok kısa bir süre imam-hatipte öğretmenlik yaptım. Ondan sonra İslami İlimler Fakültesi'ne öğretim elemanı olarak intisap ettim. Akademik hayatım Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde 1975-76 yılında başladı ve bütün akademik çalışmalarım orada oldu. Sonra Bayburt fashı başladı. Bayburt'ta İlähiyat Fakültesi'ni kurduk. YÖK uygun gördü ve bizi dekan olarak atadı. 9-10 sene kadar dekanlıktan sonra 2020'de noktayı koyduk, emekli olduk ama derslerimiz devam ediyor elhamdülillah.

Muhterem hocam. Cumhuriyet'in ilk yılları dikkate alındığında yörenizde ilmiye sınıfına mensup aileler var mıydı? Varsa bunların halkın eğitim hayatına ne gibi katkıları olmuştur? Yöneticilerle ilişkileri nasıldı? Bilhassa kendi aile büyüklerinizi, özellikle onların ilimle meşgul olanlarını dikkate alarak bu konularda neler söylemek istersiniz.

Benim bir şansım var, ilmiye sınıfına mensup bir ailede doğmak. Bizim ailedeki her ilmiye mensubu ailede doğan her çocuk âdeta irsi olarak ilme talip olmak mecburiyetindedir. Bu öyledir yani gelenek öyle. Bizim vadide durum hep aynıdır. Neden Of vadisinde ulema çoktur. Bu hep sorulur. Oflu hocaefendi, Oflu âlimler, falan müderris, filan müderris, falanca da öyle... Evet doğrudur. Ne hikmettir diye sorulur, hikmeti bu işte. Tedrisat esnasında, özellikle Çaykara'ya indikten sonra, babamla okuduğum dönemlerdeki eski ulemayla da hatıralarımız var. Ama ben özellikle isminden bahsettiğim Hacı Hasan Efendi hazretlerine ruhu şâd olsun, intisap ettikten sonra Of-Çaykara havalisinde ulemayı tanıma imkânı, fırsatı buldum.

Kısaca bahsetmiştim. Çaykara merkezde eğer Müftü Hacı Yusuf Efendi'den okumuş olsaydım Çaykara merkezde kalacaktım. Ben köyü tercih ettim, yani Hacı Hasan Efendi'nin mahallesini. Aslında köy dediğimiz merkeze on beş dakikalık bir mesafede. O zaman araba yolu yoktu, yaya olarak on beş dakikada çıkılıyordu oraya. Babam bana sordu orayı tercih ettim. Merhum Hacı Hasan Efendi babamı görünce, Allah'ın hikmeti böyle tatlı bir tebessümle, keşke Mehmet Efendi geçen sene getirseydin demişti. Hemen kabul etti, hâlbuki savardı. Ondan sonra gelenleri hep izledim. Sen hangi köylüsün, falan hocaefendiden oku derdi. Fakat orada hüsnü kabul Allah'ın hikmeti. Hemen kararımı verdim. Dışarı çıktık. Babam sormuştu Çaykara merkez mi burası mı nereyi seviyorsun diye. Burası dedim. Neden dedi.

Bu arada şunu da söyleyeyim. Babam söylemişti ya anneme bunu nefy edeceğim diye. Onu benim duyduğumu tahmin etmedi babam herhâlde. Dedim ki baba beni köyden niçin nefyettin. Böyle çok derinden baktı, demek ki duymuş diye. Sebep neydi. On üç, on dört yaşlarında olmuştum. Çocuklar oyun oynayacak ben de onlara heves edip derslerimi aksatacağım. Ben babama dedim ki o arkadaşlarım Çaykara'da gelir beni bulurlar. Nasıl olsa Nasrullah oradadır, yeri de var, yatacak yerimiz var, yemek de yedirir bize diye düşünüp gelirler. Ben onlarla uğraşamam onun için adresimi bilmemeleri gerekir. Merhum babam ağladı. Tamam dedi. Hiç unutmam o günü. Böylece orada kaldık. Hacı Hasan Efendi bizi okuturken mutlaka çağdaş olduğumuz âlimlerden veya kavuşmadığımız, görmediğimiz önceki ulemadan hep söz ederdi.

Mesela benim o dönemde tanıdığım hocalardan biri meşhur müderris Paçanlı İdris Efendi'ydi. Meşhur bir âlimdi. Görüntüsüyle, üslubuyla, konuşmalarıyla otoriter bir âlimdi. Fakat ne hazindir ki ben Çaykara'ya gidip onu ziyarete gittiğimde sadece elini öpebildim, sohbetini dinleyemedim. Ağır hastaydı. Bugünkü gibi hatırlıyorum gözlerini hafiften açtı, bize bir baktı, dudaklarını sadece kıpırdattı ama ne söylediğini bilmiyorum. İdris Efendi'yi sadece bu kadar görebildim, sonra rahmetli oldu. Onu merhum hocamın teşvikiyle birkaç arkadaş gidip ziyaret etmiştik. Çok meşhur talebeleri vardı. Hepsi müftü, vaiz olarak ömürlerini geçirdiler.

Çok sık gördüğüm ve kendisiyle bizzat sohbet ettiğim âlimlerden biri Çalekli Hacı Dursun Efendi'ydi. O, kendi köyünde medresesini ayakta tutuyor, bu hizmeti devam ettiriyor ve icâzet veriyordu. Çok talebeleri vardı. Çaykara'ya icâzet cemiyetlerine gelir ve konuşma yapardı. Mesela Makidanos (Ormancık) Mahallesi'nde bir icâzet olacaktı. O icâzete hocamla birlikte katıldım. 16-17 yaşlarındayım. Ulema oraya geldi. Mısırların yetişmek üzere olduğu bir mevsimdi, demek ki dokuzuncu ay

falandı. Bir mesele üzerinde iki hoca takıştı, bunlar daha önce de herhâlde karşı karşıya gelmişler, ikisi de inatçı, birisi doğrusu budur diyor, ötekisi hayır sen anlayamadın doğrusu budur diyor. Vay efendim sen bana nasıl anlayamadın dersin, asıl sen anlayamadın... Derken sille tokat birbirine girdiler. Çocuk olarak hatırladığım bir şeydir bu. Ama kavga ne üzerineydi, ilim üzerine, sonuç üzerinde kavga yapıyorlar, menfaat üzerine değil. Dışarıya çıkmak zorunda kaldılar. Birbirlerine girdiler. Mısır tarlası mahvoldu gitti. Kavga oraya kadar sürdü yani. Ulema ilmî konularda cebelleşirdi yani. Şimdi hiç kimse kimsenin yanında konuşmuyor. Neden? Konuştukça cehalet ortaya çıkar çünkü. Yani âlim yok demek istemiyorum var şüphesiz. Ama o devrin gerçekten çok muhteşem uleması vardı. Peki kaçta doğmuş bunlar. 1890-1895'lerde doğmuşlar. Çalekli Dursun Efendi gibi. Bu âlimler 1960'lı 70'li yıllarda ilimlerinin kemal derecelerine ulaşmışlar. 1924'ten önce icâzet almışlar. Yani gerçekten müçtehit seviyesinde insanlar bu benim gördüklerim.

Mesela Çalekli Hacı Dursun Efendi'yle en son Rize Kendirli'de bir icâzet cemiyetinde görüştim. İcâzet cemiyetine davet edildim. Erzurum'dan gelip merhum babamı da köyden aldım ve Kendirli'ye gittik. Bir de baktım ki merhum Çalekli Hacı Dursun Efendi de geldi. Derken yatma zamanı oldu. Herkes için bir yer ayarlıyorlar, sen falan yere, sen filan yere diyorlar. Ben dedim ki yok ben Hacı Dursun Efendi neredeyse orada kalacağım. Yapıştım dizine, ayağına. Efendi ben hiç yatmayaçağım burada seninle olacağım dedim. Hiç unutmam rahmetli gözyaşlarıyla kendi hayatını anlattı. Hocaefendi idama mahkûm edilmişti. 1925'te medreseler lağv edilince, hoca güçlü bir adam; bunu biraz durdurmak için 1925'te Of İmam-Hatip Mektebi açıldı ve onu müdür olarak oraya tayin ettiler. Bir sene sonra hangi bahaneyle bilmiyorum idamına hükmolundu. Hoca kaçtı. 1937 yılına kadar Merzifon dağlarında kaçak olarak yaşadı. Sonra af çıktı da döndü. Ağlayarak anlatmıştı hadiseyi. Bunlar dinlediğim şeylerdi. Yıl 1937'de gelmiş, talebe yok, hiçbir şey yok, hiç okuyan yok. Hocaefendi çok yiğit bir adamdı. Böyle sanki heybetini hatırlıyorum. Talebelere demiş gelin sizi okutayım, harçlığınızı da ben vereyim. Kimilerine harçlık vermiş, derken teker teker o çocukları toplamış. Nitekim Çalek'te bizim dönemimizde, Allah o günleri gösterdi, Hoca çok talebe okuttu, icâzet verdi. Çalekli Dursun Feyzi Efendi tabii muhteşem bir âlimdi. Onun icâzetnâmesine baktığımızda önce benim hocamın hocası Hopşeralı (Akdoğan) Tayyib Zühdü Efendi'den okudu ve icâzet aldı. Ama ondan sonra İstanbul'a gitti ve oradaki hocalardan okudu. Elimizde onun bir talebesine verdiği icâzetnâme bulunmaktadır. Bu icâzetnâmede İstanbul'daki hocalarından söz eder. Tabii burada ilk hocası olan Tayyib Zühdü Efendi'den bahseder bu giriş kısmında. Bana Tayyib Zühdü Efendi icâzet verdiği gibi ben de bu talebeme icâzet veriyorum. Silsile böyle devam eder. İcâzet aldığı diğer hocalarının adı da geçer bu icâzetnâmede. Fazla uzatmayalım da şu noktaya dikkat çekmek istiyorum:

“Tayyib Zühdü Efendi bana icâzet verdiği gibi tekrar bana icâzet verdi” şeklinde bir ibare var. E peki Dursun Efendi icâzet almış niçin bir daha icâzet alıyor. Çünkü ilim hastası, gidiyor başka bir hocaefendiden iki üç sene daha okuyor, ondan da icâzet alıyor, ondan sonra kalkıp şu hocadan da bir şeyler öğreneyim diyor iki sene de ondan okuyor, ondan da icâzet alıyor derken silsileler geliyor. Nitekim bu icâzetnâmeye baktığımızda onun Tayyib Zühdü Efendi'den sonra Hacı Ömer Efendi'den de icâzet aldığı görülüyor. İstanbul'a gittikten sonra ise Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik yapan şu hocalardan icâzet aldığı yine bu icâzetnâmeden anlaşılıyor: Kelam hocası Arapgirli Hüseyin Efendi, mantık hocası Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi, hikmet-i ilâhiyye hocası İzmirli İsmail Hakkı Efendi, felsefe tarihi hocası Ferit Bey ve tasavvuf hocası Abdülhakim Arvasi. Görüldüğü üzere Çalekli Dursun Efendi'yle birlikte sanki icâzet geleneğinde bir model oluşmuş oluyor.

Şimdi neden bunlara işaret ediyorum. Çünkü bu konular çok derin konular. Detaylı anlatabilmek için çok zaman isteyen konular. Hangi eza ve cefa olursa olsun o devrin uleması bütün o cefaya katlanarak ilimden taviz vermedi. Bizim okuduğumuz dönemlerde de birtakım şeyler oldu. Mesela işte 60 ihtilali. Bunları, realiteyi konuşmak lazım. İhtilalle farklı bir zemin oluştu. Müderrisler korktu, yani ne olacak acaba. Şunu da hemen ifade edeyim. Her şeye rağmen belki siyasi gücü olanlar, eşraf medreselere sahip çıktı. Yani bu işin en güzel özelliği bu. Of-Çaykara vadisinin eşrafı şöyle ya da böyle bir medrese geçmişi vardır, okumuştur. Çünkü en önemli kurum medresedir. Dolayısıyla eşraf dediğimiz zevat sözü geçen, devlet nezdinde de itibarı olan bu zevat ilme sahip çıktı. Bunu açık söyleyeyim. Ruhları şâd olsun. İhtilal dönemlerinde, yasaklı dönemlerde olmasına rağmen Of-Çaykara vadisinde az önce de bahsettim, birçok köyde medrese devam etti. Ama bakın şunu söyleyeyim. Zorluklara rağmen sahip çıkan kim? Evet müderris ders okutmakla mükellef, zaten direkt hedef. Kapattın lağv ettin ama sahip çıkan devlet nezdinde itibarı olan, lafı dinlenen kimseler. Devlet onları da dinlemek zorundadır. O zaman kaymakam sesini çıkaramaz, jandarma sesini çıkaramaz. Böylece tabiri caizse sivil halkın korumasıyla medrese devam etti.

Hocam bu halkın aynı zamanda iâşe ve ibateleri karşılama da büyük bir etkisi oldu herhâlde değil mi?

Bunun herhâldesi yok, kesin böyle. Benzeri görülmemiş bir şey bu. Gidiyorsunuz orada bir ev tutuyorsunuz, köyde ya da Çaykara'da. Özellikle köyde ekmeğinizi kim pişirecek. O ekmeği pişirme işlerini mütebedeyin yaşlı hanımlar tekeffül ederdi. Hem de hiç unutmam, gelir derlerdi ki uşağım ekmeği pişireyim mi? O onu ibadet telakki ederdi. Kadın erkek şu talebe ne kadar hizmet edersen o nispette Allah bana mükâfat verir yarışı vardı. Düşünebiliyor musunuz genç kızlarımız bile bunu öyle düşünürdü. Mesela yine kendi şahsî hayatımdan örnek vereyim. Hopşera'da köyde kalıyoruz ya. Bizim köyden yani Yukarı Ogene'den Çaykara'ya odun gelmişti arabayla. Hiç unutmam, sevdiğim bir arkadaşım evlenen, sonra ise merhum olan bir bayan vardı. Duydu ki benim odunlarım gelmiş. Bütün arkadaşlarını topladı. O zaman araba imkânı çok kısıtlı tabii. O odunları Çaykara'dan sırtlarında taşıyarak köye getirdiler. 18-20 yaşlarında kız çocukları bunlar. Onlarda da bu yolla bir hizmet edelim edası vardı. Yani marifet iltifata tâbidir. İlme, ilim adamına, ilim yolcusuna hizmet edersen o ilim gelişir. Ama o ilim hâlisen lillâh olacak, Allah rızası için olacak. Çalekli Hacı Dursun Efendi'den hep söz ettik. Bunun yanında bir de Âşıkutlu Hoca var. Şeyhülkurrâ, âlim.

Hocam kendisini bizzat tanıdınız mı?

Tabii kendisini çok iyi tanıdım hatta yakın sohbetlerine iştirak ettim merhumun. Böyle mübarek, sakın bir kimseydi. Mesela Çalekli Hacı Dursun Efendi'nin karakteri daha farklıydı. Heybetli bir görüntüsü vardı. Baktığınız zaman bakışlarından korkardınız. Herhâlde biraz anlattıklarımın da bellidir bu. Adamların hadi sana bir imam-hatip açalım, müdürlük verelim demelerinde bir hikmet var, susturalım bunu diye düşünmüşler. Öteki ise (Âşıkutlu) halim-selimdi, asla kızmazdı. Hatta bir gün büyük bir cesaretle güya ben soru soruyorum ona. Efendi hazretleri hiç mi kızmazsınız. Hâlbuki hafızlık yaptıranlar mutlaka döver değil mi. Yani çocuk görevlerinin hepsini yapmaz, dersini yapmaz. Bu durumda hoca ne yapar. Bir şeyler yapar yani. Okşar onları. Ama Âşıkutlu için bu hiç görülmemiş, hiçbir talebesi Hocaefendi bize ağır laf etti demez, diyemez. Ben de Hocaefendi'ye bunun hikmeti nedir diye sordum. Tabii hocayı dinlemek istiyorum. Dedi ki evladım, yavrum, Cenab-ı Hak benim sinirlerimi aldı, onun için ben de öyle bir kızma hikâyesi yok.

Ama nasıl bir cenazesi vardı biliyor musunuz? Âşıkutlu vefat etti. Ben de Erzurum'dan köye gelmiştim, bir yaz tatiliydi. Vefatını haber alınca gök kubbe üzerimize çöktü. Rahmetli babam evladı gibi hüngür hüngür ağladı. Belediyenin şöyle yirmi-yirmi beş kişilik güzel bir arabası vardı. Belediye başkanına dedim ki bu arabayı bize tahsis et, cenazeye gideceğiz. Tamam hocam dedi. Çaykara'ya da telefon açtım. O zaman Çaykara müftüsü olan Yusuf Efendi ve merhum hocam Hacı Hasan Efendi orada. Yine çok enteresandır Hanecizadelere olan fakat Erzurum'da ikamet eden Hacı Salih Efendi de orada, Çaykara'da. Hacı Yusuf Efendi kayınpederim olduğu için o vesileyle hep görüşüyorduk tabii. Telefon açtım, merhum ağlıyor çocuk gibi. Yani bir çocuk babasına nasıl ağlar Hacı Yusuf Efendi de öyle ağlıyor. Vefat eden hocası çünkü. Onun yanında uzun zaman kaldı. Tabiri caizse Âşıkutlu'nun nüsha-i saniyesi gibiydi. Mehariçte aynen olduğu gibi hocasını kopya etti. O onu sever, o da onu sever. İkisi de böyleydi. O hıçkırık içinde ağlayınca ben de ağladım tabii. Dedim ki biz babamla köyden geliyoruz, buradan on kişiden fazla adam almayacağız zat-ı alinizi ben alacağım. Hacı Hasan Efendi'yle birlikte aynı arabayla gideceğiz. Gittik çok şükür. O da çok ayrı bir şey. Merhum hocam Hacı Hasan Efendi geldi. Âşıkutlu onun da kıraat hocasıydı. Yusuf Efendi, Hacı Hasan Efendi ağlıyorlar, gözyaşlarını siliyorlar, hepimiz ağlıyoruz. Şimdiki adı Uğurlu olan o dönemlerde Çifâruksa denilen köye gittik. Köyün yolları tıkanı. Taşhanpazarı'ndan itibaren yollar tıkanı. Cenazeye öyle yoğun bir iştirak oldu. O izdihama rağmen ne yaptık ettik, o taşıdığımız zevatın da duasıyla Allah lütfetti köye çıktık. Sağ sol her taraf arabalarla dolu. Merhum hocam Hacı Hasan Efendi kürsüye çıktı. Hocayla alakalı konuşuyor, Çaykara Müftüsü Yusuf Efendi kıraatta bulunuyor, merhum Hacı Salih Bilgin Efendi dualarda bulunuyor.

Merhumun defni 30 Ağustos gününe rastladı. Siyaset tarihinin önemli simalarından Necmettin Erbakan da cenazeye katıldı. Orada o da bir konuşma yaptı. Ankara'da Genelkurmay başkanı 30 Ağustos münasebetiyle konuşuyor ve fakat hesap soruyor. O zamanki Genelkurmay Başkanı Kenan Evren Paşa. Demek ki 30 Ağustos 12 Eylül her şey tamam. 12 Eylül'de gelecek adam hesap soruyor herkesten. Biz buradayız falancı nerede? Niçin burada değil de orada manasında. Tabii soruşturuyor nerede, cenazede. Neyse tabii o zaman da bu işleri çok yakinen takip ediyorum, merakım var, ne olup ne bitiyor merak ediyorum. İşte belki bugün burada bunları konuşmak için. Cenazede çok muhteşem bir merasim yapıldı. On iki gün sonra da ihtilal oldu bildiğiniz gibi. Yani müdahale edildi, hükümet değişti, farklılıklar meydana geldi. Zaten on senede bir mutat ihtilal oluyordu. O merasim de unutulur cinsten değil. Fakat esas bunu neden söyledim. Merhum Âşıkutlu ahlak-ı hamideyle yaşadı, Kur'an-ı Kerim okuttu, kıraati ile meşgul oldu, ilm-i ferâizde çok ilerideydi, yani mutlaka ferâiz ilmini ondan okumak gerekiyordu. Bu ilim özel olarak okunurdu. Bütün bunlara rağmen tabiri caizse Hocaefendi hiç görünmek istemedi. Yani böyle herkes beni vitrinde görsün diye bir emeli yoktu. Okutmayı hedefliyordu. Şunu ifade edeyim ki onun o formunda bugün birisi olsa televizyon televizyon gezer, şovmenlik yapardı. Ama bu, o devrin ulemasında yoktu. Onlarda tevazu esastı, mahviyet esastı. Kimse bilmesin, sadece Allah bilsin anlayışı vardı. Ama ölümüyle gürültüsü ortaya çıktı. Ne söyledim? Sessiz yaşadı ama gürültülü vefat etti. Bütün ulema öyleydi.

Hocam anlattıklarınızdan, yörede kıraat ilmi okutulduğu gibi İslâmi ilimlerin de yaygın bir şekilde okutulduğu anlaşılmaktadır. Peki ulema arasında zaman zaman görüş farklılıkları olur muydu? Ulemanın ve halkın tasavvufa bakışı nasıldı? Biraz da bunlardan bahsedebilir misiniz?

Hacı Ferhad Efendi gibi tasavvufta öne çıkan isimler vardı. Bu konuda aslında benim Çaykara'da yaptığımız bir sempozyumda sunduğum bir tebliğ vardı. Onu görmüşsünüzdür herhâlde. Şimdi

o tebliğde işaret ettim. Meşhur “halvet listesi”ni ele aldım, Rize Güneyce’de yapılan halvete hangi köyden kimler katıldı, kaç kişi katıldı. Hangisi müderris, hangisi âlimdi. Bu listeyi de merhum dedem Müderris Hacı Salih Efendi tutmuştu. Bu liste sayesinde halvete katılanlar ortaya çıktı. Bu da kütüphaneyi muhafaza ettiğimiz için oldu, o da benim şansım herhâlde. Cenab-ı Hak işte bize lütfetti. Senin* dedenin kütüphanesinde kitap kalmadığı için o liste yok. Belki onda da, yani Gürcizade Ahmed Efendi’de de vardı. Ben o listeyi neşrettim, mesela sen de dedin ki bu benim dedem (Gürcizade Ahmed Efendi). O liste pek çok ismin tanınmasına neden oldu. Listede bulunanların hemen hemen % 80’i müderristi. Bila istisna bütün meşhur müderrisler bu halvete girmiştir. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Hacı Tahir Efendi, Hacı Osman Efendi...

Az önce ya da konuşmaya başlamadan önce bir şeye işaret ettim. Merhum dedem, babamın babası yani, tutmuş olduğu bu kitap sırtındaki özel notlarında şu ifadeyi kullanıyor: Merhum ve mağfur Ogene-i Süfla’dan, Aşağı Ogeneden yani Şeyh Hacı Tahir Efendi. Hocasıdır, medrese tahsilini ondan görmüştür ama şeyhtir aynı zamanda. Şeyh Hacı Tahir Efendi halvete o da giriyor. Aslında İstanbul’da Gümüşhânevi’nin halvetinden çıkmış, izin almış fakat Osman Efendi Varda’da halvet yapmakla vekil tayin edildiği için bunlar da tekrar oraya intisap ediyorlar. Yani biz seni kabul ediyoruz. Gümüşhânevi seni vekil tayin ettiğine göre biz de sana uyuyoruz. Aslında bunların bir kısmı halvetten çıkmış, İstanbul’dan izin almış şeyh efendilerdir. Onun için merhum dedem bu kayıтта onun şeyhliğine de vurgu yaparak, Şeyh Hacı Tahir efendi 1320 senesinde Şaban-ı Şerif’in 19’unda cuma günü cumayı kılıp cuma sünnetlerini kılmadan biraz önce vefat etmiştir, diyor. Bu kaydı düşen dedem Hacı Salih Efendi’dir. Bir Hacı Salih Efendi daha var, o da onun dedesi, Of müftüsü olan dedemiz. Bu Hacı Tahir Efendiler ulema-i amilin suleha-i salihindendir. Hepsisi halvete girip çıkmış, Nakşî, Gümüşhânevi ekolü ve hepsi müderristir. Müderrislik beratları var. Merhum dedem Hacı Salih Efendi’nin de müderrislik beratı var.

En büyük âlim kim çevrede? Hacı Ferşad Efendi. O devirde, yaşadığı dönemde bir müderris, medresesi var ama aynı zamanda bir Şeyh Efendi’dir. Onun kayınpederi Yusuf Şevki Efendi, tasavvufi eserleri var, Gümüşhânevi’nin Hacı Ferşad Efendi’den önceki temsilcisi diyeyim yani. O vefat ettikten sonra görevi damadı olan Ferşad Efendi’ye intikal ediyor.

Peki istisnası yok mu, var. Yine Of ulemasından mesela Zilîkzâde lakabıyla meşhur Çoroşlu (Taşkıran/Çaykara) Muhammed Sabri Efendi vardı. Şimdi Zilîkzâde belki de o dönemde hani bugün de oluyor ya, ya bu şeyhlik de nedir filan gibi böyle bir şeye gerek yok, direkt ilim diyordu. Ama bugünkü gibi değil ki. Yani böyle galiz ifadeler kullanmak falan şu bu öyle bir şey yok. Ama o ekolde de yeri yok. Mesela bakıyorum Zilîkzâde ekolünün talebelerinden intisap edenleri de gördüm. Yani bu Zilîkzâde Muhammed Sabri Efendi’nin talebelerine kavuştum. Çok yaşlılardı. Onlardan intisap edenler oldu. Ama o yoktu.

Bunu da tabii böyle birtakım hikâyelerle taçlandırmak gerekir. İsminden daha önce bahsettiğimiz Hanecizâde Hacı Salih Efendi vardı ya. Merhum şimdi Erzurum Hasankale’de yatıyor. Çaykara Müftüsü Yusuf Efendi’nin öz amcaoğludur. O bana çok enteresan bir hikâye anlatmıştı. Çaykara’da Gargar Müslüm Efendi vardı. Meşhur müderris Gargar Müslüm Efendi. İyi bir âlimdi. O da tek başına bir ekoldü. Sanki tasavvufa karşı değil ama bizim bildiğimiz belli bir ekole de bağlı değil. Böyle tek başına bir ekol. İyi bir âlim, her mecliste, her icâzette konuşurdu Gargar. Fakat bu Zilîkzâde büyük bir âlim ya, kelim, felsefe konusunda, pozitif bilimlerde çok ileride. Bir gün demiş ki, yahu bu Gargar da kim ki her mecliste onu konuşturuyorlar. Meşhur talebelerini çağırmış, demiş ki falanca gün Şur (Şahinkaya/Çaykara) köyünde bir icâzet var. Bu Gargarı’ kürsüden aşağı edeceğim, siz de

orada olun. Merhum Hacı Salih Efendi o günkü gibi bu olayı anlatıyor. Çünkü gördü, yaşadı o günleri. Gargar icâzet merasiminden iki gün önce bir rüya görmüş. Rüyada sarığı başından düşmüş. Rahmetli bunu bir hakarete maruz kalacağım şeklinde yorumlamış. Allah sonunu hayır eylesin demiş. Derken icâzet günü gelmiş ve meclis toplanmış. Sıra kürsü konuşmalarına gelmiş. İcâzetlerde meşhur âlimlerin kürsüde konuşma yapması âdettendir. Ama li hikmetin herhâlde Zilîkzâde'ye pek yer vermiyorlar. O da bunu hazmedemiyor, kendisi de bir ekol çünkü. Kürsü vakti gelince Gargar'a demişler ki Efendi buyur, biz de öyle derler, Efendi buyur, yani kürsü senin. Gelenek öyle, Gargar varken başka kimse konuşamaz. Gargar yok demiş, anlamış işi. Zilîkzâde bütün talebeleriyle gelmiş. Kendisi de minberin arkasına geçmiş, orada bekliyor ki Gargar konuşsun da onu bir yerde alaşağı edeyim. Gargar'a ısrar etmişler. Efendim siz konuşmazsanız icâzetin bir anlamı kalmaz demişler. O da hayır demiş, konuşmayacağım. Zilîkzâde de bekliyor çıksın konuşsun ama Gargar'a ısrar üstüne ısrar ediyorlar bir türlü kabul etmiyor. Bunun üzerine Zilîkzâde demiş ki, niye çıkmıyorsun Gargar, çık da konuş. Rahmetli demiş ki, hani o rüya vardı ya tabir ettiği rüya, umduğuna nail olamayacaksın demiş. Yani sana o fırsatı vermeyeceğim. İşte böyle şeylerde oluyordu.

Zilîkzâde'nin hocası meşhur bir âlim olan Gagoşîmzâde'ydi. Talebesi Muhammed Sabri onun adı ise Muhammed Sırrı Efendi'ydi. Mezarı Uzungöl'e doğru çıkarken orada güzel bir duvar yapmışlar onun üst tarafındadır. Evi de hemen oradadır, o eski klasik evi duruyor hâlâ. Mesela bu Zilîkzâde dediğimiz öyle bir âlim ki gece hiç uyumaz, çalısır, takıldığı konularda geceleyin çırayı yakar, Çoroş'tan (Taşkiran) hocasının evine çıkarmış. Bugünkü gibi araba yolu yok, yaya yolları var. Ama o, çıranın ışığıyla çıkarmış hocanın evine. Aşağı yukarı arada 3-4 kilometre yol var. Geceleyin hocayı kaldırır, meseleyi çözer geri dönermiş. Zilîkzâde dediğimiz öyle bir adam, yani müthiş bir âlim. Gagoşîmzâde dediğimiz de Bayburt'ta yatan meşhur Oslu Hasan Efendi'nin talebesi. Oslu Hasan Efendi kimin talebesi? Bayburt'ta Aydıntepe'de Merkez Camii'nin önünde Rus işgalinde talebeleriyle şehit edilen Osman Efendi'nin talebesi. Şimdi ilim nereden nereye geliyor. Allame Osman Efendi kimi okutuyor. Oslu Hasan Efendi'yi. Os, Araklı'nın bir köyüdür ama hocanın bütün ömrü Bayburt'ta geçmiş ve orada vefat etmiştir. Ondaki kim okuyor? Şerahlı (Uzungöl) Gagoşîmzâde okuyor. O da bir ekol oluşturuyor. Yani talebesi Zilîkzâde'nin ekolü.

Gagoşîm de muhteşem bir âlim. Meşihat-ı İslâmiyye'nin fetvalarını bozan bir adam. Bunu belki sohbetlerimizde özel olarak anlatmışımdır ama burada da kayıt altına alalım. 1900'lü yıllarda bu âlim hayatta. Şeyhülislamlık fetva veriyor, bizim Uzungöl'de köylü müderris fetvayı bozuyor. Böyle fetva olmaz, bu yanlış diyor. Sultan Hamit bu meseleye vâkıf oluyor. Trabzon Valisi Kadri Bey'e diyor ki -o zaman Trabzon Valisi Kadri Bey'di, öyle bir vali ki bizim oralarda yaşlılar onu hep bilirlerdi- İstanbul'daki şeyhülislamlığın fetvalarını bozan bu hocaefendiyi İstanbul'a gönder onu şeyhülislam yapayım. Mademki oradan durmadan fetvaları bozuyor onu şeyhülislam yapayım. O da hocaefendiyi hazırlıyor, elbisesiyle, pabuçlarıyla, cübbesiyle her şeyiyle hocayı vapura bindirip İstanbul'a gönderiyor. Kimi gönderiyor? Lakabıyla söylüyoruz Gagoşîmzâde Muhammed Sırrı Efendi. Az önce bir şey söyledim. Bizim buralarda en geçerli olan meta nedir? İlimdir, ilim ve âlim en yüksek seviyededir. Hoca o edayla gidiyor ve huzura kabul ediliyor. Sultan Hamit hocanın diplomasisi nasıl bir bakalım diye onu yanına alıyor. Çünkü şeyhülislam başbakanla birlikte, baş vezirle birlikte oturuyor. Sağında şeyhülislam, solunda başbakan. Yani bir devlet adamı diplomat olmak zorunda. Ee bizim hocaefendi de Şerah'tan (Uzungöl) hiç çıkmamış, bizim oralardan, vadi-den hiç çıkmamış ki ve öyle bir ilmi şahsiyet oturmuş ki padişah kim ki. Anladınız mı o eda içinde yani ne olacak talebem diye görüyor. Derken sohbet ediyorlar, tabii Sultan Hamit diplomat, büyük bir siyasi deha. Yıl 1900 yani Sultan'ın hallinden dokuz sene önce oluyor bu vaka. Bu belki biraz

tebessüme sebep olacak, hocanın biraz yaşı geçmiş kulağı da ağır işitiyor Sultan Hamit konuşurken arada sırada mahalli tabirle “hah” diyor. Hah, ne diysun diyor padişaha. Şimdi padişaha karşı bir üslup var değil mi. Ama onun hiç umurunda değil, yani talebe gibi onu o şekilde mütalaa ediyor. Sultan Hamit bakmış ki bu zat diplomasiye pek uygun değil, Kadri Bey’e demiş ki hocaefendi bizim şeyhülislamlık fetvalarını yerinden bozsun. Hizmetini yap, fetvaları oradan bozsun.

İşte bu ulemanın oluşturduğu bir omurga var. Şimdi eğer müsaade ederseniz madem bu münasebet hâsıl oldu, ben bu vadideki tedrisatın önemini vurgulayan bir belgeyi okumak istiyorum. Bu belge çok önemlidir. Bu yörede ilmî otorite nasıl oluşmuştur, ilmî kişilikler nasıl meydana gelmiştir, bu bir lütf-u ilahidir bilemeyiz ama belge bu durumun varlığına değinmektedir. Belge, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan önce beş vekil tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulan bir dilekçedir. Dilekçenin altında şu vekillerin imzaları bulunmaktadır. Trabzon Mebusu Süleyman Sırrı Efendi -bizim Çaykaralı Gediklerden Süleyman Sırrı Efendi- Zonguldak Mebusu Yusuf Ziyauddin Efendi, Sivas Mebusu Ziya, Tokat Mebusu Kamil, Giresun Mebusu Musa Kazım. Dilekçenin altına beş kişi imza atıyor ama bunu hazırlayan medrese kökenli büyük bir âlim olan Trabzon Mebusu Süleyman Sırrı Efendi. Bu belgeyi mutlaka okumam lazım, günümüzün gençleri buna mutlaka kulak versinler. Belge şöyle başlıyor:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi’ne

Memleketimizin hemen yegân ulema, suleha menbaı olan ve herkesçe malum ve müsellemler bulunan Of kazasının müte’ayyin ulema ve müfti-i beldenin imzalarını havi ve zahırî kaza-yı mezkûr meclis idaresinden ba mazbata ile musaddak mahzari mütalaaından müsteban buyurulacağı vechile Of kazasının kura-yı muhtelifesinde evsaf ve şerait-i lazime ve nisbiyeyi haiz 71 medrese vardır. Memleketimizin her tarafına imam, hatip, vaiz, müderris, müfti, kadı yetiştiren yegâne medrese memleketidir. Kız, kadın, çocuklardan okumuş hafız ve hafizelerimiz mevcuttur. Filhal medreselerinde tahsil-i ulum ve fûnun ile meşgul 1300’ü mütecaviz talebe vardır. Medaris-i mezkûre ile talebesini ıslah ve müsmir bir hale getirmek derece-yi vücuttadır. Hiçbir vilayetimizde dahi İstanbul dâhil olduğu halde bu kadar talebesi yoktur. 30 talebesi olmayan vilayet ve kazalarda birçok masraf ihtiyarıyla Dâru’l-Hilafe ve Sahn teşkilatı yapılmıştır. Binaen aleyh 1340 senesi için şu feyyaz muhitte vasi’ mikyasta Dâru’l-Hilafe teşkilat icrasının sevk-i maslahat ve menafi-i umumiye nazarı itibara alınmak üzere Şeriye ve Evkaf Vekâleti Celilesi’ne havale edilmesini istirham eyleriz.

Burada dikkat çekici olan husus söz konusu tarihte bu vadide yetmiş bir resmî medresenin ve 1.300 talebenin bulunması ve bu sayıya İstanbul dâhil ülkenin hiçbir yerinde ulaşamıyor olmasıdır. Burası çok medar-ı iftihar bir şeydir. Trabzon vilayetine aittir bu ve hiçbir vilayetimizde İstanbul da dâhil bu kadar talebe yoktur. Bu medreselerin isimleri de müftülükteki bir kayıt defterinde mevcuttur. Bende de vardı ama onu getirmedim. Onları başka bir konuşmamızda ele alırız. Bu arada şunu da ifade etmek isterim. Biz bu rakamları zikrederken diğer ilçelerimizde hiçbir şey yok demek istemiyoruz. Zira Sürmene’yi ihmal edemeyiz, hele onun o yüksek yerlerdeki Beşköy, Okşoho gibi yerlerini ihmal edemeyiz. Oralarda da ne medreseler vardı ne müderrisler yetişmişti. Araklı keza böyle, az önce Araklılı Oslu Hasan Efendi’den söz ettim. Elhamdülillah Trabzon’un her tarafında ulema ve müderris vardır ama şu anda elimdeki belge olması hasebiyle oradaki bilgileri verdim. Ne diyor belgede? Memleketimizin her tarafına imam, hatip, vaiz, müderris, müftü, kadı yetiştiren yegâne yerdir Of. Kadı hâkim demektir. O zaman bir hukuk fakültesi falan yok ne var? Medrese var. Medresede fıkıhta tahassus sahibi olan kadı oluyor, müftüyle kadı birlikte çalışıyorlar. Şu bilgi

de enteresan kız, kadın ve çocuklardan okumuş hafız ve hafizeler var. Yani erkek hafızlar ve kız hafızlarımız mevcuttur diyor. Belge her yönüyle çok önemli bir belgedir. Şimdi, tabii bu arada yine birkaç cümle kuracağım. Mektep medrese çatışması var mı? Elbette ki olmaz. Medrese mektep olarak devam etmiş, külliye olarak devam etmiş, üniversite şeklini almış ve bu şekilde isim değişikliği olmuştur. Ben müderrisim ama yeni sistem Profesörlük getirdi bu unvanı kullanıyorum. Ama müderrisim aynı zamanda, yapılan iş bu. Tevhid-i Tedrisat'ın ikinci günü müderris kelimesi profesörlüğe döndü. Dilekçenin verilmiş tarihi yaklaşık yüz yıl öncesine aittir. Yani çok değil yüz yıl önceki ahvalimiz bundan ibaretti. Bu dilekçe ile yöredeki medreselerin kapatılması değil bilakis ıslah edilmesi, ihya edilip canlandırılması talep edilmekteydi.

Muhterem hocam bizlere zaman ayırdınız, değerli bilgiler verdiniz bundan dolayı çok teşekkür ederiz.

Ben de izleyenlere, takip edenlere selam ve sevgilerimi iletiyorum. Cennette buluşmak dileğiyle.